

Een populatie Mandarijneenden *Aix galericulata* op de Noord- Veluwe

Het natuurlijke verspreidingsgebied van de Mandarijneend ligt in oostelijk China, Siberië en Japan, tussen 120 en 140OL en 40 en 55NB. Hier is de soort een holenbroeder in de loofbosgordel, zowel op plaatsen met stilstaand als zwak stromend water (Cramp & Simmons 1977).

Op bijna dezelfde breedtegraad ontwikkelde zich in deze eeuw in Groot-Brittannië een populatie uit ontsnapte en uitgezette vogels. De soort broedt vooral in de loofbossen van Surrey en Berkshire in ZO-Engeland. In 1972 werd de populatie hier op 300-400 paren geschat (Sharrock 1977) en in 1987 op 7000 vogels (Davies 1988).

Volgens Teixeira (1979) broedt de Mandarijneend vermoedelijk sinds 1968 in Nederland en in de periode 1973-77 werd de populatie op 3-8 broedparen geschat. In het midden van de jaren tachtig werd de Nederlandse populatie op minder dan 100 exemplaren geschat (Bijlsma 1987). Na 1987 is ons alleen een publikatie bekend over een broedpopulatie in de omgeving van Renkum en Wageningen, die in de periode 1987-94 maximaal negen paren telde (Bijlsma 1994).

Het voorkomen op de Noord-Veluwe was bekend uit Teixeira (1979). Tot voor kort was niet bekend om welke aantallen het ging. Op 26 januari 1992 werd echter ontdekt dat de soort zich tijdens vorstperioden bij open water concentreert. Op één plaats in de gemeente Heerde werden toen 120 exemplaren geteld. Tijdens een vorstperiode in de laatste week van november 1993 werden op dezelfde plaats 146 exemplaren geteld en op c. 10 km afstand in Hattem 67 exemplaren. In totaal waren eind november 1993 dus 213 exemplaren aanwezig. Wij veronderstellen dat deze vogels allemaal afkomstig waren uit de naaste omgeving. Deze aantallen waren verrassend omdat er sinds 1985 niet meer dan acht broedparen in Heerde en Hattem in één jaar konden worden vastgesteld.

Over het ontstaan van de populatie op de Noord-Veluwe werd informatie ontvangen van Dr. G. H. Voorwijk te Heerde. In 1967 was op zijn tuinvijver een paartje neergestreken; een direct opgehangen nestkast werd prompt bezet en leverde een zeslegsels op. De heer Voorwijk vermoedt dat de vogels ontsnapten waren uit een volière op het nabijgelegen landgoed Fliphul. Enthousiast geworden door het succesvolle broedgeval werd het aantal nestkasten uitgebreid tot negen, waarvan er in de periode 1968-94 maximaal vijf per jaar werden bezet. Ook Bosuilen *Strix aluco* en Holendieven *Columba oenas* gebruikten deze kasten. Ook bij vrienden elders op de Noord-Veluwe werden

kasten opgehangen en in sommige gevallen met succes. In totaal hangen er naar schatting enkele tientallen kasten voor Mandarijneenden op de Noord-Veluwe. Het ging in alle gevallen om bosrijke villatuinen met grote, gegraven vijvers. Naast het ophangen van nestkasten begon de heer Voorwijk, later gevolgd door andere mensen in de omgeving, met wintervoeding met maïs. In de loop van de jaren kwamen hier steeds meer Mandarijneenden op af, tot een voorlopig maximum van 70 vogels in de tuin van de heer Voorwijk in de winter 1992/93. Tijdens vorstperioden verlaten de Mandarijneenden de voederplaatsen bij de vijvers en zoeken stromend, ijsvrij water op.

Vanaf 1967 heeft zich uit dit eerste paar, waarschijnlijk het eerste 'wilde' broedgeval in Nederland, op de Noord-Veluwe een vrij grote populatie van minimaal 213 exemplaren ontwikkeld. Naar onze mening is deze populatiegroei grotendeels veroorzaakt door menselijke hulp, door het ophangen van nestkasten en wintervoeding.

We kunnen ons goed voorstellen dat de Veluwe populatie groter is dan de getelde 213 exemplaren en dat het op de Noord-Veluwe geconstateerde fenomeen van de trek naar open water ook elders in het land voorkomt. Omdat dit laatste het verkrijgen van een beeld van de aanwezige aantallen vergemakkelijkt, roepen wij vogelaars op om tijdens strenge vorstperioden op zoek te gaan naar concentraties Mandarijneenden.

Summary *A population of Mandarin Ducks Aix galericulata at the Noord-Veluwe*

The establishment of a population of Mandarin Ducks in the northern part of the Veluwe, an extensive woodland area in the centre of The Netherlands, is described. One pair, probably escapes, settled here in 1967. People helped the ducks by placing dozens of nestboxes in trees and by providing food during winter. Up to 70 birds visit these feeding places. As a result, the population increased, but until recently it was not clear to what extent.

Two concentrations of Mandarin Ducks, with a total of 213 birds, were found on brooks during a cold spell in November 1993. The birds had moved to the brooks when ponds in wooded gardens (where they normally stay) were frozen over. This local population is by far the largest in The Netherlands.

Literatuur

- BIJLSMA R. G. 1987. Mandarijneend *Aix galericulata*. In Atlas van de Nederlandse vogels, p. 548. SOVON, Arnhem.
- 1994. Ontstaan en groei van een populatie Mandarijneenden *Aix galericulata*. Limosa 67: 173-174.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds.). 1977. The Birds of the Western Palearctic, Vol. I. Oxford University Press, Oxford.

- DAVIES A. K. 1988. The distribution and status of the Mandarin Duck *Aix galericulata* in Britain. *Bird Study* 35: 203-208.
- SHARROCK J. T. R. 1977. The Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland. Poyser, Berkhamsted.
- TEIXEIRA R. M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Gerrit J. Gerritsen, Julianastraat 40, 8019 AX Zwolle
Wim van den Bergh, Willem Barentszstraat 62a, 8023 WS Zwolle

Grote Sterns *Sterna sandvicensis* en vliegende mieren *Formicidae*

Op 29 juli 1995 bevonden A. en L. van der Linden en GLO zich bij de Weversinlaag op Schouwen-Duiveland. Er viel veel waar te nemen, waaronder tientallen op vliegende mieren jagende Kokmeeuwen *Larus ridibundus*. Om c. 13u30 trokken twee Grote Sterns tussen de Kokmeeuwen de aandacht. Ze vielen op door het voortdurend roepen, in tegenstelling tot de Kokmeeuwen die zich niet lieten horen. De sterns bleven binnen de in los verband jagende wijde kring Kokmeeuwen. Door hun snelle wendingen waarbij ten minste driemaal werd waargenomen dat ze gericht pogingen ondernamen in de lucht iets te bemachtigen, wekten de sterns de indruk eveneens op vliegende mieren uit te zijn. Of de pogingen succesvol waren, viel niet vast te stellen. Wellicht was de pakkans niet groot omdat de Grote Sterns met aanzienlijk hogere snelheid opereerden dan de veelal langzaam zeilende Kokmeeuwen.

De waarnemingsplaats bevond zich c. 100 m van de Oosterschelde waar regelmatig Grote Sterns vissen. Denkbaar is dat de sterns poogden de jachttechniek van de Kokmeeuwen te imiteren.

Cramp (1985) haalt aan: "hawking for insects not recorded in west Palearctic, though former not uncommon in North America". Glutz von Blotzheim (1982) vermeldt bij de maaginhouden van tien nabij Siwasch verzamelde Grote Sterns "und vier Insekten (Heupferd *Tettigonia caudata*, Getreidelaubkäfer *Anisoplia austriaca*)".

Summary *Sandwich Terns* *Sterna sandvicensis* and *swarming ants*

On 29 July 1995, tens of Black-headed Gulls *Larus ridibundus* were catching swarming ants in flight along the south-coast of Schouwen-Duiveland, SW-Netherlands. Two adult Sandwich Terns were among the gulls, making rapid turns as well, so the impression was that they too tried to catch the insects. Though it was observed at least three times that the terns tried to seize something, it is unknown if these efforts had success. Insects have been recorded earlier as components of the Sandwich Tern's diet (Cramp 1985, Glutz von Blotzheim 1982).

Literatuur

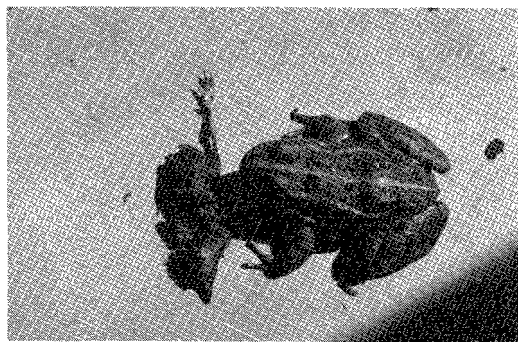
- CRAMP S. (ed.) 1985. The Birds of the Western Palearctic. Vol IV. Oxford University Press, Oxford.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM U. & BAUER K. M. 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 8/II. Charadriiformes (3.Teil). Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.

G. L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam

Meerkikker *Rana ridibunda* eet pulli van Zwarte Stern *Chlidonias niger*

Op 20 juli 1995 controleerde ik een aantal nesten van Zwarte Sterns in de Tienhovensche Plassen (U). Omstreeks 21u00 nam ik daarbij een Meerkikker waar die zich op een van deze nesten bevond. Het eerste ei van dit tweelegsel was reeds bij de controle van 29 juni aanwezig, zodat er naar verwachting nu kleine pulli aanwezig moesten zijn. Behalve de Meerkikker zag ik echter geen eieren of jongen op en nabij het nest. Wel vloog één van de oudervogels zenuwachtig boven het nest zonder de kikker daadwerkelijk aan te vallen. Bij het nauwkeurig observeren van de kikker zag ik dat deze voortdurend slikbewegingen maakte en ik kreeg het vermoeden dat deze zojuist een flinke prooi naar binnen had gewerkt. Met weinig moeite lukte het de vadsige kikker te vangen. Na opening van de bek bleek er een pul van een Zwarte Stern in de keel te zitten! Het jong kon nog uit de bek getrokken worden, maar toonde geen levens-tekenen meer. Het betrof een zeer kleine pul die waarschijnlijk net uit het ei gekropen was (kop-lengte 2.59 cm, gewicht 9 gram). Het vermoeden rees dat ook het andere jong van het tweelegsel opgegeten was aangezien de kikker nog steeds behoorlijk dik was. De kikker werd meegenomen ter determinatie en voor het opvangen van de faeces. De veldterminatie (Meerkikker) kon bevestigd worden op grond van habitus, kleur en de verhouding tussen de maten van de *tibia* en de *callus internus* (Stichting Herpetologische Studiegroepen en Natuurhistorisch Genootschap in Limburg 1987). De lengte van de Meerkikker was 8.9 cm en het gewicht na 17 uur vasten bedroeg 65 gram. Na het opvangen van de faeces bleek de Meerkikker behalve minimaal twee kevers eveneens het andere jong geconsumeerd te hebben. Teruggevonden werden veerresten en de snavelpunt plus eitand. Op de bijgevoegde foto is de Meerkikker te zien met één van de twee gepredeerde jongen van de Zwarte Stern.

Predatie van eieren van Zwarte Sterns lijkt in zowel binnen- als buitenland geen factor van betekenis te zijn. Het uitkomstsucces is over het algemeen hoog (Glutz von Blotzheim & Bauer 1982,

Meerkikker met kort daarvoor gepredeerde jonge Zwarte Stern.
Lake Frog Rana ridibundus and predated Black Tern

Beintema 1993). Verlaten legfels kunnen zelfs meerdere weken onaangeroerd in een kolonie blijven liggen (eigen waarn.). Over eventuele predatie van kuikens van de Zwarte Stern is weinig bekend. Wel bekend is dat dagactieve predatoren (zoals roofvogels) in de meeste gevallen effectief weggejaagd worden (Glutz von Blotzheim & Bauer 1982, Beintema 1993, eigen waarn.). Het verdwijnen van kuikens wordt in veel gevallen toegeschreven aan sterfte als gevolg van klimatologisch ongunstige omstandigheden al dan niet in combinatie met verminderde beschikbaarheid van voedsel (Glutz von Blotzheim & Bauer 1982, Dittberner & Dittberner 1993). Andere oorzaken voor het verdwijnen van kuikens zijn niet duidelijk al zijn er aanwijzingen dat dit vooral 's nachts plaatsvindt, hetgeen mogelijk op een nachtelijke predator duidt (Beintema 1993).

Van Meerkikkers is bekend dat ze grote prooien, waaronder kleine vogels en zoogdieren, aan kunnen (Sparreboom 1981). De waargenomen Meerkikker mat niet eens de maximale lengte, die in onze streken 12 cm kan bedragen (Sparreboom 1981). Op grond van het formaat moeten uitgegroeide Meerkikkers dus grotere prooien aankunnen. Of en in hoeverre de plaatselijk algemene Meerkikker een factor van betekenis kan zijn bij de jongensterfte van Zwarte Sterns is uiteraard onbekend. Wellicht valt deze waarneming slechts in de categorie curiosa.

Summary *Lake Frog Rana ridibunda eats downy young of Black Tern Chlidonias niger*

A Lake Frog was observed sitting on the nest of a Black Tern near Utrecht, The Netherlands on 20 July 1995 at 21.00 a.m.. One of the adult terns nervously flew over the frogs' head without attacking it. From previous visits this nest was known to have a clutch of two eggs likely to have hatched on about this day. The frog was caught rather easily and a recently hatched young of a Black Tern could be taken out of its throat. It was established that the frog had eaten the other young as well from faeces it produced later. The Lake Frog measured 8.9 cm and weighed 65 g (after 17 hours fasting and defecation)

which is not as big as they can grow maximally in The Netherlands.

Literatuur

- BEINTEMA A. J. 1993. Broedprestaties van de Zwarte Stern in 1992. IBN-DLO rapport 026. Wageningen.
- DITTBERNER H. & DITTBERNER W. 1993. Brutökologie der Trauerseeschwalbe (*Chlidonias niger*) in der Uckermark. Ökol. Vögel 15: 17-84.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N. & BAUER K. M. 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas Bd 8/2. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- SPARREBOOM M. (red.) 1981. De amfibieën en reptielen van Nederland, België en Luxemburg. Balkema, Rotterdam.
- HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEPEN EN NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG 1987. Determinatietabel reptielen - amfibieën en inventarisatie handleiding herpetofauna. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht

Jan van der Winden, Leidsekafe 118 bis, 3531 HD Utrecht

Zesde vondst van kruising Boerenzwaluw *Hirundo rustica* × Huiszwaluw *Delichon urbica* in Nederland

Op 28 juli 1995 werd nabij Elburg op een gemeenschappelijke slaapplek van Boerenzwaluwen een kruising gevangen van Boerenzwaluw met Huiszwaluw. De slaapplek bevond zich in de rietkraag van het Veluwemeer bij de monding van de Goorbeek. De vogel bevond zich in een groep van zo'n 500-800 Boerenzwaluwen die daar een slaapplek zochten. Omstreeks 21u00 werd de vogel in aanwezigheid van mederinger K. Terpstra gevangen.

De vogel werd meegenomen voor het doen van biometrische metingen. Nadat hij was geringd (ringnr. F.728359) en gefotografeerd werd hij de volgende ochtend nabij de vangplek weer losgelaten.

Evenals bij eerder gevonden kruisingen (van den Brink 1988, Smit 1989) was het uiterlijk van deze vogel half Huis- half Boerenzwaluw. Kop en borst leken op een Boerenzwaluw, de rest van het verenkleed had de kenmerken van een Huiszwaluw. De schedel was geheel zwart met blauwe staalglans en met slechts een smal lichtbruin randje van het begin van de wenkbrauw langs de bovenkant van de snavel naar de andere wenkbrauw. De ogen waren zwart. De keel was licht okerkleurig, veel lichter dan bij Boerenzwaluwen. De borstband was grauwzwart vermengd met licht-

Kruising Boerenzwaluw x Huiszwaluw, 28 juli 1995, Elburg (B. van den Brink). *Hybrid Barn Swallow* *Hirundo rustica* x *House Martin* *Delichon urbica*.

bruine veertjes en tamelijk smal (50-75 mm breed). De buik was wit; de rug zwart met blauwe staalglans. Ook de vleugels waren geheel zwart. De stuit was wit met een roomkleurige zweem; de onderstaartdekveren waren licht okerkleurig. De staart was zwart zonder witte vlekken en vrij ondiep gevorkt. De poten waren donker vleeskleurig (zwart bij Boerenzwaluw, licht bij Huiszwaluw) en spaarzaam bevederd met kleine witte veertjes tot op de tenen. In de hand krijste de vogel als een Huiszwaluw. De verdere maten waren: vleugellengte: 116.5 mm; P8 87.5 mm; staartlengte 57 mm; vork 17.5 mm; tarsus 11.6 mm; snavel tot bevedering 5.8 mm; gewicht 18.7 gram.

Kruisingen van *Hirundo rustica* × *Delichon urbica* komen sporadisch maar regelmatig voor. Uit de meeste Europese landen zijn vondsten bekend (Glutz von Blotzheim 1985). Voor zover het nestjongen betreft waren het steeds eenlingen in normale broedsels (Vietinghof-Riesch 1995, Loske 1979). In Nederland werden eerder kruisingen gevangen in 1987 te Elburg (twee exemplaren, van den Brink 1988), in 1988 te Nunspeet (Smit 1989), en opnieuw in 1988 te Elburg (van den Brink 1989).

Verder is uit ons land één nestvondst (vijfde waarneming) en een onbevestigde waarneming

bekend: bij het ringen van Boerenzwaluwen in het kader van het Boerenzwaluwproject Nederland trof medewerker Jan de Jong uit Joure tweemaal een kruising aan. Op 8 augustus 1992 werd te Haskerhorne (Fr.) één kruising aangetroffen in een nest van zes pulli (pers. med.). Op de ringdatum was het jong c. 12 dagen oud en woog 22 gram.

De onzekere waarneming betreft een broedvogel die op 15 mei 1995 eveneens te Haskerhorne in een boerderij werd gevangen als "Boerenzwaluw met een witte stuit". De vogel, een vrouwtje, droeg een ring en was op 28 juli 1994 als nestjong (elf dagen oud, gewicht 23.2 gram) eveneens te Haskerhorne geringd. Dit was echter gebeurd door een assistent die de vogel niet als kruising had herkend. De maten van deze vogel waren: vleugellengte 118 mm; P-8 89.5 mm; tarsuslengte 11.9 mm; staartlengte 70 mm.

Voor zover er nestjongen werden gevonden zaten deze altijd in het nest van een Boerenzwaluw. Dit impliceert dat in zulke gevallen de moeder een Boerenzwaluw, de vader een Huiszwaluw moet zijn geweest. Paringen vinden mogelijk plaats op elektrische draden (Vansteenwegen 1981) of op de grond bij plassen (van den Brink 1988) waar vaak door beide soorten modder voor het nest verzameld wordt. Deze kruisingen groeien op in een

boerenzwaluwnest en gedragen zich ook als Boerenzwaluwen. Dit blijkt uit het meevliegen naar de gemeenschappelijke slaappleatsen en het slapen in het riet, iets wat niet bekend is in het gedrag van de Huiszwaluw.

Summary *Sixth Barn Swallow* *Hirundo rustica* × *House Martin* *Delichon rustica hybrid* in *The Netherlands*

A description is given of a hybrid swallow trapped at a roost in reedland near Elburg on 28 July 1995. Some details are given of the other hybrids previously trapped in The Netherlands.

Literatuur

- VAN DEN BRINK B. 1988. Vangst van twee zwaluwkruisingen te Elburg. *Limosa* 61: 96-97.
 — 1989. Wederom vangst van zwaluwkruisingen bij Elburg. *Limosa* 762: 208.
 GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N. & BAUER K. 1985. Hand-

buch der Vögel Mitteleuropas, Band 10/1. Aula, Wiesbaden.

- LOSKE K. H. & RINSCHKE P. 1979. Nachweise zweier Bastarde zwischen Rauchschnalbe (*Hirundo rustica*) und Mehlschnalbe (*Delichon urbica*). *Alcedo* 4: 67-69.
 RAICK M. 1981. Note sur un hybride d'Hirondelle de cheminee (*Hirundo rustica*) et d'Hirondelle de fenêtre (*Delichon urbica*). *Gerfaut* 71: 617-618.
 SMIT A. 1989. Vangst van een kruising Boerenzwaluw × Huiszwaluw. *Op het Vinketouw* 54: 23-25.
 STEPHENSON G. C. & DORAN T. M. J. 1982. Apparent hybrid Swallow × House Martin. *British Birds* 75: 290.
 VANSTEENWEGEN C. 1981. Nidification d'un hybride présumé entre l'Hirondelle de fenêtre (*Delichon urbica*) et l'Hirondelle de cheminée (*Hirundo rustica*). *Gerfaut* 71: 611-615.
 VIETINGHOF-RIESCH A. 1955. Die Rauchschnalbe. Duncker & Humblot, Berlin.

Ben van den Brink, Zomerdijk 86, 8079 TL Noord-einde

Baardmannetjes (P. Munsterman). *Bearded Tits* *Panurus biarmicus*.